संजय पूरण बागडे आणि ईतर

विरुद्ध

महाराष्ट्र राज्य

(फौजदारी अपील क्रमांक १४३/२०२०)

२८ जुलै २०२२

दंड संहिता, ८६०- कलम ३०२सह कलम ३४ - खून – सामान्य हेतू - रात्री ३ च्या सुमारास पिडीत आणि त्याची पत्नी (प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार) जागे झाले आणि पत्नी स्वयंपाकाची तयारी करत असताना पती नैसर्गिक विधीला (nature's call) गेला - पत्नीने त्याचा आरडाओरडा ऐकला, जेव्हा ती घटनास्थळी धावली तेव्हा तिने पाहिले की दोन आरोपी तिच्या पतीवर कुऱ्हाडीने हल्ला करत आहेत तर अपीलकर्त्यांनी त्याला पकडले होते - तिला तो रक्तबंबाळ अवस्थेत दिसला, त्याने असेही तिला सांगितले की, त्यापैकी चौघांनी त्याला पकडून कुऱ्हाडीने मारहाण केली होती - त्याला रुग्णालयात नेण्यात आले, तेथे त्याला मृत घोषित करण्यात आले - याचिकाकर्त्यांची भूमिका प्रत्यक्ष सहभागाशिवाय पीडितेला पकडण्याची किंवा हल्ला करण्यासाठी आणि जखमी करण्यासाठी शस्त्राचा वापर न करता पकडण्याची होती, हे लक्षात घेऊन कनिष्ठ न्यायालयाने याचिकाकर्त्यांची निर्दोष मुक्तता केली, अन्य दोन आरोपींना दोषी ठरवण्यात आले - उच्च न्यायालयाने दोषी आरोपीचे अपील फेटाळले, तर अपीलकर्त्यांची निर्दोष मुक्तता मागे घेतली - कुऱ्हाड वापरणाऱ्या दोन आरोपींनी दाखल केलेली एसएलपी फेटाळण्यात आली – अधिनिर्णित : दोन्ही न्यायालयांनी साक्षीदार विश्वासार्ह असल्याचे म्हटले आहे, विशेषत: मृताची पत्नी - ही घटना ज्या पद्धतीने घडली किंवा सर्व आरोपींची ओळख पटली त्यात कोणताही वाद नाही - पहाटे

३.३० वाजता सर्व आरोपींची घटनास्थळी उपस्थिती आणि त्यातील दोघांनी कुऱ्हाड हातात घेतल्याने स्पष्ट पणे दिसून येते की ,ते जे करण्याचा विचार करत होते त्यामागे त्यांच्या समान हेतूबद्दल कोणतीही शंका असू शकत नाही - ती घटनास्थळी उचललेली कुऱ्हाड नव्हती - दोन आरोपी कुऱ्हाड घेऊन गेले होते – हि अचानक घडलेली घटना नाही - पूर्वनियोजित हेतू स्पष्ट होता - घटनास्थळावरही हेतू कधीच बदलला नव्हता कारण अपीलकर्ते मृत व्यक्तीला पकडून ठेवत होते तर इतर दोघांनी हल्ला केला होता - त्यांच्यापैकी फक्त दोघांनी कुऱ्हाडीचा वापर केला तर इतर दोघांनीमृत व्यक्तीला योग्य जखमा झाल्याची खात्री करण्यासाठी मृताला धरून ठेवले होते, ही वस्तुस्थिती आहे, त्यामुळे अपीलकर्त्यांच्या खटल्याला माफी मिळणार नाही - उच्च न्यायालयाने निर्दोष मुक्तता मागे घेण्यात कोणतीही चूक नाही.

दंड संहिता, १८६० - कलम ३४ – व्याप्ती – समान हेतू – पुरावा – गृहीत : कलम 34 एक सामान्य हेतूच्या अनुषंगाने, एकाने, इतरांद्वारे केलेल्या गुन्ह्याचा अंतर्भाव करून आणि एक गुन्हेगारी कृत्य आयात करून एक काल्पनिक कथा तयार करते - यासाठी पुराव्याची गुणवत्ता ठोस, ठोस, निश्चित आणि स्पष्ट असणे आवश्यक आहे.

दंड संहिता, १८६० – कलम ३४ – समान हेतू - रचनात्मक दायित्वाचे तत्त्व – धारण : कलम 34 चे प्रमुख वैशिष्ट्य म्हणजे हेतू आणि कृतीत सहभाग - हा सहभाग सर्व बाबतीत प्रत्यक्ष शारीरिक उपस्थिती नसून एक सामान्य हेतू असणे आवश्यक आहे - विशिष्ट परिणाम घडवून आणण्यासाठी गुन्हेगारी कृतीत भाग घेणाऱ्या व्यक्तींच्या मनाची एकाच वेळी एकमत असणे आवश्यक आहे - तो हेतू केव्हाही तयार होऊ शकतो - कलम 34 कोणताही वेगळा गुन्हा घडवत नाही परंतु ते

रचनात्मक उत्तरदायित्वाचे तत्व मांडते ज्यामध्ये असे नमूद केले आहे की हे कृत्य सामान्य हेतूच्या पूर्ततेसाठी केले पाहिजे.

जसदीप सिंग ऊर्फ जस्सू विरुद्ध पंजाब राज्य(२०२२) २ *एससीसी* ५४५ **:** २०२२**(1) जेटी** ९६ *वीरेंद्र सिंह विरुद्ध मध्य प्रदेश राज्य* **(२०१०) ८ *एससीसी* ४०७ :** [२०१०] **९ *एससीआर* ७७२ - *यावर अवलंबून आहे.***

फौजदारी अपील अधिकार क्षेत्र : फौजदारी अपील क्रमांक १४३/२०२०

मुंबई उच्च न्यायालयाच्या नागपूर खंडपीठाने फौजदारी अपील क्रमांक ३६३/२०१८ मध्ये दिलेल्या दिनांक ०५.०२.२०१९ च्या निर्णय व आदेशावरून,

आकाश काकडे, सोमनाथ पधान, श्वेताब कुमार, अशोक आनंद, राकेश केआर सिंह, बिपीन बिहारी सिंह, **विधिज्ञ अर्जदारासाठी.**

राहुल चिटणीस, सचिन पाटील, आदित्य पांडे , जिओ जोसेफ, श्वेताल शेपाळ, विधिज्ञ गैरअर्जदारासाठी

न्यायालयाचा निर्णय याच्या द्वारे देण्यात आला,

संजय किशन कौल,

१. दि. 2 आणि 3 नोव्हेंबरच्या २०१५ मध्यंतरी च्या मध्यरात्री ३ वाजेच्या सुमारास मृत विलास बाबुसा गावंडे व त्यांची पत्नी सौ. अनिता विलास गावंडे हे उठले आणि पत्नी स्वयंपाकासाठी तयारी करत

असताना नवरा नैसर्गिक विधी साठी गेला. पत्नीने (पीडब्ल्यू-६) पतीवर चार जण हल्ला करत असल्याचा ओरडण्याचा आवाज ऐकला आणि ती घटनास्थळी धावली तेव्हा तिने मनोज पुरण बडगे आणि पूरण सखाराम बागडे हे दोघे पतीवर कुऱ्हाडीने वार करताना पाहिले आणि आमच्या समोरील याचिकाकर्ते संजय पुरण बागडे आणि राजरत्न @ नंदू बागडे यांनी त्याला पकडले होते. तिने जोरात आवाज केल्याने सर्वजण पळून गेले. तिला तिचा नवरा रक्तबंबाळ झालेला दिसला ज्याने तिला सांगितले की चौघांनी त्याला पकडून कुऱ्हाडीने प्राणघातक हल्ला केला. पतीच्या सांगण्यावरून तिने त्याला थोडे पाणी दिले आणि नंतर शेजाऱ्यांच्या घरी गेली ज्यांनी पतीला घरात नेले आणि नंतर ऑटोने त्याला रुग्णालयात नेण्यात आले जिथे त्याला मृत घोषित केले.

२. मनोज पूरण बागडे याच्या पत्नीवर मृत व्यक्तीने ठेवलेली वाईट नजर असल्याचे या हल्ल्याचे कारण सांगितले जात आहे. कलम १६१ Cr.P.C अंतर्गत पीडब्ल्यू-६ चे बयान नोंदवले गेले. आणि त्यानंतर कलम १६४ Cr.P.C. अंतर्गत, सुरवातीसच आम्ही म्हणू शकतो की अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलांनी आमचे मन वळवण्याचा प्रयत्न केला असला तरी आम्हाला दोन विधानांमध्ये कोणतीही स्पष्ट विसंगती आढळली नाही.

३. एफआयआर क्रमांक ७९/२०१५ दिनांक ०३.११.२०१५ रोजी दाखल करण्यात आला आणि तपासाच्या अनुषंगाने दोषारोपपत्र दाखल करण्यात आले. चारही आरोपींवर भादंवि कलम ३०२, सह कलम ३४ अन्वये गुन्ह्याचा आरोप ठेवण्यात आला होता. खटला पूर्ण झाल्यावर, विद्वान अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, अकोट, जिल्हा अकोला यांनी दिनांक १४.०९.२०१७ च्या निकालाद्वारे पहिल्या दोन आरोपींना दोषी ठरवले तर दोन अपीलकर्त्यांची निर्दोष मुक्तता केली.

४. ट्रायल कोर्टाच्या आदेशाची छाननी केल्यास पीडब्ल्यू-६ ची साक्ष विश्वासार्ह असल्याचे दिसून येईल जो एकमेव प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार होता. किंबहुना संपूर्ण निकाल आरोपींनी मांडलेल्या बचावात जातो आणि ते सर्व नाकारतो. तथापि, निकालाच्या शेवटी, परिच्छेद ४६ मध्ये काही न्यायिक उदाहरणांचा संदर्भ देताना, असे लक्षात आले की अपीलकर्त्यांची भूमिका पीडिताला प्रत्यक्ष सहभागाशिवाय पकडणे किंवा प्राणघातक हल्ला करण्यासाठी आणि दुखापत करण्यासाठी शस्त्राचा वापर न करणे ही होती.

५. दोषी ठरलेल्या दोन आरोपींनी तसेच अपीलकर्त्यांच्या निर्दोष मुक्ततेविरोधात राज्य सरकारने केलेल्या अपिलावर उच्च न्यायालयाने ०५.०२.२०१९ च्या निर्णयानुसार दोषी आरोपींचे अपील फेटाळून लावले आणि दोन याचिकाकर्त्यांच्या निर्दोष मुक्ततेविरोधात राज्याचे अपील मंजूर केले.

६. कलम ३४ IPC च्या सहाय्याने पक्षकारांना सामील करून घेण्यात आल्याचे कौतुक करताना उच्च न्यायालयाने ट्रायल कोर्टाचा दृष्टिकोन अस्वीकार्य असल्याचे मानले आहे. त्या अनुषंगाने असे दिसून आले आहे की, समान हेतूचे अस्तित्व आणि समान हेतूच्या पूर्ततेसाठी गुन्हा करण्यात सहभाग हे दायित्वाचे सार आहे. कनिष्ठ न्यायालयाने ज्या पुराव्यांशी सहमती दर्शवली, त्या आधारे असे आढळले की, प्रथमतः आरोपी (जे सर्व नातेवाईक आहेत) आणि मृत व्यक्ती यांच्यात आधीच्या घटनेबद्दल दुरावा होता आणि आरोपीचा समान हेतू रात्री/पहाटे चारही आरोपी घटनास्थळी, धोकादायक शस्त्रास्त्रांसह सज्ज असल्याने आरोपीचा समान हेतू प्रस्थापित केला जातो, जरी प्रत्यक्ष हल्ला इतर दोघांनी केला असला व अपीलकर्त्यांनी मृत व्यक्तीला धरून ठेवले तरीही.

७. त्यामुळे याचिकाकर्त्यांनी विशेष अनुमती याचिकेला प्राधान्य दिले असून या प्रकरणाची चौकशी करण्यासाठी रजा मंजूर करण्यात आली आहे. कुऱ्हाडीचा वापर करणाऱ्या दोन आरोपींनी केलेली

विशेष अनुमती याचिका २०.०१.२०२० रोजी फेटाळण्यात आली होती, तर अपीलकर्त्यांच्या विशेष अनुमती याचिकेत नोटीस बजावण्यात आली होती.

८. आम्ही सर्व पक्षांचे अभ्यासू वकील ऐकले.

९. आमच्या मते, हे प्रकरण मर्यादित चौकटीत येते कारण दोन्ही न्यायालयांनी साक्षीदार विश्वासार्ह असल्याचे सिद्ध करण्यासाठी पुराव्यांचे कौतुक केले आहे, विशेषत: पीडब्ल्यू-६ , मृताची पत्नी जी प्रत्यक्षदर्शी साक्षीदार होती आणि मृताने तिला काय सांगितले हे देखील सांगितले . मृत व्यक्तीला रुग्णालयात नेले असता त्याला मृत घोषित करण्यात आले. त्यामुळे मृत्यूपूर्व जबाब नोंदवण्याची घटना घडणार नाही.

१०. अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलांनी आम्हाला पुराव्याच्या संपूर्ण क्षेत्राकडे लक्ष देण्यास मन वळवण्याचा जोरदार प्रयत्न केला परंतु ते योग्य होणार नाही . असे म्हणणे पुरेसे आहे की खालील न्यायालये तसेच आम्ही, निकालाचे वाचन केल्यावर असे आढळून आले की घटना ज्या पद्धतीने घडली किंवा सर्व आरोपींची ओळख पटवण्यात कोणताही वाद नाही . एकच प्रश्न निर्माण होतो की, याचिकाकर्त्यांनी केवळ मृत व्यक्तीला धरून ठेवले, तर इतर दोघांनी मृतावर हल्ला केला, त्यामुळे सर्व आरोपींमध्ये समान हेतू नव्हता, असे म्हणता येईल का?

११. **जसदीप सिंग उर्फ जस्सू विरुद्ध पंजाब राज्य – (२०२२) २ SCC ५४५** मधील आमच्या अलीकडील निकालात, कलम ३४, IPC ची व्याप्ती आणि चर्चा आधीच्या निकालांच्या संदर्भात तपासली गेली आहे. असे अधोरेखित केले गेले आहे की आयपीसीचे कलम ३४ एक सामान्य हेतूच्या अनुषंगाने एकाने, इतरांद्वारे केलेल्या गुन्ह्याचा समावेश करून गुन्हेगारी कृत्य अंतर्भूत करून आणि आयात करून एक

काल्पनिक कल्पना तयार करते. यासाठी अर्थातच पुराव्याची गुणवत्ता ठोस, ठोस, निश्चित आणि स्पष्ट असणे आवश्यक आहे. जे आवश्यक आहे ते एक सामान्य हेतू आहे. **वीरेंद्र सिंग विरुद्ध मध्य प्रदेश राज्य - (२०१०) ८ SCC ४०७** प्रकरणासह आम्ही पूर्वीच्या न्यायालयीन निर्णयांचा संदर्भ दिला, असे मत मांडण्यासाठी, या निकालावरून एक संकेत दिला, की कलम ३४ चे प्रमुख वैशिष्ट्य हे हेतू आणि कृतीत सहभागाचा एक घटक आहे. हा सहभाग सर्व बाबतीत प्रत्यक्ष उपस्थिती असणे आवश्यक नाही तर एक समान हेतू असणे आवश्यक आहे. विशिष्ट परिणाम घडवून आणण्यासाठी गुन्हेगारी कारवाईत सहभागी होणाऱ्या व्यक्तींच्या मनाची एकाच वेळी सहमती असणे आवश्यक आहे. तो हेतू केव्हाही तयार होऊ शकतो. कलम ३४, आयपीसी कोणताही वेगळा गुन्हा तयार करत नाही परंतु हे विधायक उत्तरदायित्वाचे तत्त्व मांडते ज्यामध्ये असे नमूद केले आहे की हे कृत्य सामान्य हेतूच्या पूर्ततेसाठी केले पाहिजे.

१२. उपरोक्त कायदेशीर स्थितीचा विचार करता, सध्याच्या खटल्यातील वस्तुस्थिती तपासली तर, पहाटे ३.३० वाजता सर्व आरोपी अपीलकर्त्याच्या घरी कुऱ्हाड धरून असलेल्या दोघांची उपस्थिती स्पष्टपणे दिसून येते. ते काय करण्याचा प्रस्ताव देत होते याच्या वतीने एक सामान्य हेतूबद्दल शंका नाही. ती घटनास्थळी उचललेली कुऱ्हाड नव्हती. दोन आरोपी कुऱ्हाड घेऊन गेले होते. ही काही अचानक घडलेली घटना नाही. त्यामुळे पूर्व ध्यानाचा हेतू स्पष्ट होता. घटनास्थळीही, अपीलकर्त्यांनी मृताला धरून ठेवल्याने हेतू बदलला नाही तर इतर दोघांनी हल्ला केला. त्यांच्यापैकी फक्त दोन जण कुऱ्हाडीचा वापर करत होते तर इतर दोघांनी मृत व्यक्तीला योग्य जखमा झाल्याची खात्री करण्यासाठी मृताला धरले होते हे तथ्य अपीलकर्त्यांच्या केसला माफी देणार नाही.

१३. उपरोक्त कारणांचा विचार करता, ट्रायल कोर्टाने केलेल्या निर्दोष सुटकेला ट्रायल कोर्टाने अनुसरून कायद्याचे चुकीचे तत्त्व म्हणून जे म्हटले जाऊ शकते त्यावरून उच्च न्यायालयाने जो निष्कर्ष काढला आहे त्यात आम्ही खरोखर चूक करू शकत नाही.

१४. पक्षांना त्यांच्या स्वत: च्या खर्चाचा भार उचलण्यासाठी सोडून अपील त्यानुसार फेटाळले जाते.

दिव्या पांडे अपील फेटाळले.

.....

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

.....